

UDK 364-78
168.522:364-78

Primljeno: 11. 05. 2018.

Pregledni rad
Review paper

Jagoda Petrović, Maja Pekić

TEORIJSKA I METODOLOŠKA ZNANJA U PRAKSI SOCIJALNOG RADA

Socijalni rad, kao naučna, profesionalna i obrazovna djelatnost “podstiče socijalne promjene i razvoj, socijalnu koheziju, te osnaživanje i oslobađanje ljudi“ (IFSW 2014). Pragmatizam, izražen u ovoj definiciji, znači da se na osnovu teorija i metoda nauke socijalnog rada efikasno rješavaju društveni problemi i socijalne devijacije kao što su siromaštvo, nezaposlenost, socijalna isključenost, (re)integracija migranata, alkoholizam, maloljetničko prestupništvo, nasilje i dr. Jedan od problema proizlazi iz nedovoljne izgrađenosti nauke socijalnog rada, koju karakteriše pluralizam teorija, metodološka neautentičnost i pozitivizam. Drugi problem je što se u praksi socijalnog rada nedovoljno primjenjuju naučna saznanja. Ovakav pristup marginalizuje profesiju socijalnog rada. Tome doprinose i minorna izdvajanja u sektor socijalne zaštite. Konačno, postavlja se pitanje da li akademsko obrazovanje produkuje kompetentne kadrove.

Teorijsko-metodološka osposobljenost studenata socijalnog rada za budući rad je predmet istraživanja koje je provedeno na uzorku od 100 ispitanika, studenata završne godine socijalnog rada, apsolventata i polaznika master studija Fakulteta političkih nauka u Banjoj Luci. Pomoću skale Likertovog tipa ispitivani su stavovi studenata o osposobljenosti za primjenu teorija socijalnog rada, teorijsko-metodskih pristupa, etičkih standarda, metoda i vještina socijalnog rada. Rezultati su pokazali da studenti smatraju da su solidno osposobljeni za primjenu teorija o socijalnom radu i teorija za socijalni rad; da su manje osposobljeni za socijalni rad u zajednici i sa grupom u odnosu na socijalni rad s pojedincem; da su veoma dobro osposobljeni za primjenu intervjua i anketnog ispitivanja u odnosu na metode koje doprinose osavremenjivanju profesije socijalnog rada (istorija slučaja i studija slučaja, akciono istraživanje); da imaju solidno znanje o etičkim principima socijalnog rada; da su njihova znanja o primjeni komunikacijskih vještina veća u odnosu na primjenu praktičnih vještina (savjetovanje, medijacija, zastupanje, supervizija,

timski rad) i vještina socijalnog rada u zajednici (prikupljanje sredstava, volonterski menadžment, lobiranje).

Generalni zaključak je: primjena teorija i metoda u praksi (re)afirmiše nauku socijalnog rada, a profesiju socijalnog rada čini efikasnom u borbi za opšte blagostanje.

Ključne riječi: teorije; metode; nauka i profesija socijalnog rada

UVOD

Društvene i humanističke nauke treba da pokažu svoju svršishodnost kroz uspješno rješavanje i/ili ublažavanje socijalnih problema savremenog društva. Ovaj imperativ posebno je naglašen u slučaju nauke socijalnog rada koja, po međunarodno priznatoj definiciji, treba da “podstiče socijalne promjene i razvoj, socijalnu koheziju, te osnaživanje i oslobađanje ljudi“ (IFSW 2014).

Ponikao na osnovu pragmatične potreba ranog kapitalističkog društva, socijalni rad se razvio u respektabilnu profesiju i, još uvijek, nedovoljno priznatu nauku. Krajem XIX i početkom XX vijeka pioniri socijalnog rada su svoja praktična saznanja uspješno involvirali u teorijsko-metodološki opus socijalnog rada. I obrnuto, praksa socijalnog rada, usmjerena na suzbijanje siromaštva i drugih socijalnih problema, uspješno se koristila teorijskim saznanjima tada čuvane Čikaške sociološke škole. Ipak, nauka socijalnog rada nije izbjegla snažan pozitivistički uticaj. Preuzimanjem principa vrijednosne neutralnosti, nominalizma i fenomenalizma, nauci socijalnog rada prijetila je (i prijeti) opasnost udaljavanja od izvorne pragmatične orijentacije. Ova opasnost bila je naglašena i 70-tih godina prošlog vijeka, kada dolazi do intenzivnog razvoja naučno-istraživačke dimenzije socijalnog rada, što je rezultat pokretanja poslijediplomskog obrazovanja. Istovremeno, zahvaljujući tome, socijalni rad danas je teorijski i metodološki osnažen, što bi trebalo da doprinese uspješnom suočavanju sa brojnim društvenim izazovima.

Razvojni put nauke socijalnog rada može se posmatrati kao put povratka vlastitim (pragmatičnim) korijenima. Na tom putu od izuzetne važnosti je obrazovanje profesionalaca – socijalnih radnika. Usvajanjem primjenjivih teorijsko-metodoloških znanja, oni mogu (re)afirmisati profesiju socijalnog rada, a nauku socijalnog rada utemeljiti kao društveno opravdanu i nužnu. Otuda je u ovom radu ispoljeno zanimanje za osposobljenost studenata socijalnog rada za buduću profesiju, pod čim

se podrazumijeva nivo teorijsko-metodološkog znanja. Istraživanje, provedeno na Fakultetu političkih nauka u Banja Luci, pokazalo je kako studenti socijalnog rada (pr)ocjenjuju svoju osposobljenost na temelju usvojenog znanja tokom četvorogodišnjeg studija.

1. NAUKA SOCIJALNOG RADA – IZMEĐU PRAGMATIZMA I SCIJENTIZMA

Nauka socijalnog rada započela je svoj ravojni put sistematizovanjem saznanja do kojih su dolazili praktičari s kraja XIX i početkom XX vijeka. U početku dobrovoljci (volonteri) a kasnije profesionalci (socijalni radnici), suočavali su se sa aktuelnim društvenim problemima toga doba. Pionirke socijalnog rada Mary Richmond i Jane Addams su u radu sa migrantima i siromašnima razvijale specifične metode rada i primjenjivale tada dostupna znanja razvijenih nauka, poput sociologije, psihologije, medicine i dr. „Primjer Mary Richmond pokazuje kako su na početku nastanka socijalnog rada kao djelatnosti, struke i nauke u jednoj ličnosti bile spojene različite dragocjene uloge praktičara, istraživača, predavača, menadžera, organizatora, zagovornika promjena i reformi, socijalnog aktiviste i pionira novina u socijalnoj sferi i posebno u socijalnom radu” (Milosavljević i Petrović 2017: 47). Ostala je zapamćena kao “majka socijalnog rada na slučaju”. Na osnovu višedecenijskog praktičnog rada utemeljila je i danas najzastupljeniji teorijsko-metodski pristup u socijalnom radu – rad s pojedincem i porodicom. Osim toga, njeno interesovanje za dinamiku porodičnih odnosa i tvrdnja da u porodičnoj strukturi i porodičnom funkcionisanju treba tražiti uzroke socijalnih potreba i problema pojedinaca, bili su osnov za razvoj sistemske porodične terapije.

U isto vrijeme, njena savremenica Jane Addams, takođe, daje neprocjenjiv doprinos razvoju profesije i nauke socijalnog rada. Formirala je 1889. godine Hull-House, kao multifunkcionalnu stambenu zajednicu u kojoj su se provodile raznovrsne aktivnosti: direktna socijalna podrška (pomoć ljudima da nađu smještaj, neki oblici “kriznog socijalnog rada”, jednokratne materijalne intervencije), a širenjem koncepta i izgradnjom novih objekata sadržaji su prošireni na jaslice, dječji vrtić, umjetničku galeriju, muzičku školu, ustanovu za profesionalno osposobljavanje (prekvalifikaciju) žena, klub za dnevne aktivnosti dječaka, pa i prostor za smještaj muškaraca, saradnika u projektu. Ovaj stambeni centar bio je aktivno mjesto za podsticanje društvenih promjena kako bi se korjenito poboljšali životni uslovi u siromašnim gradskim

četvrtima (Knežević 2009). Ujedno, u ovom objektu, kao svojevrsnom laboratoriju, sociolozi tadašnje Čikaške sociološke škole provodili su svoja naučna istraživanja. Bio je to rijedak primjer spoja praktičnog djelovanja (socijalnih radnika) i naučno-istraživačkog rada (sociologa).

Ovim kratkim podsjećanjem želi se, zapravo, reći da je izvorište nauke socijalnog rada bilo praktično djelovanje. Od tog vremena pa do danas, socijalni rad je prošao stogodišnji put na kome je stasavao kao nauka. Zamah se desio 50-tih godina prošlog vijeka, kada se razvija četvorogodišnje univerzitetsko obrazovanje za socijalni rad, a posebno 70-tih godina, kada je oformljen poslijediplomski studij socijalnog rada. Magistarske i doktorske teze, koje podrazumijevaju seriozna naučna istraživanja, snažno su doprinijele obogaćivanju teorijskog i metodološkog fundusa nauke socijalnog rada. Tako se univerzitetsko obrazovanje, koje je ranije bilo usmjereno uglavnom na savladavanje praktičnih znanja i vještina, defokusira ka teorijskim promišljanjima o uzrocima socijalnih problema. Budući da je otkrivanje uzročno-posljedičnih veza između pojava obilježje naučnih disciplina uopšte, ovakva orijentacija u oblasti socijalnog rada pokazuje sve veću naučnu zasnovanost socijalnog rada, što se manifestovalo kroz snažan razvoj istraživanja i osnivanje poslijediplomskih programa iz socijalnog rada (Ajduković 2001). Dakle, akademski razvoj struke doprinio je nastanku nauke socijalnog rada koja je „još uvek u procesu konstituisanja te se teorijski i metodološki znatno oslanja na druge razvijenije društvene i humanističke nauke“ (Milosavljević 2012: 21).

Nauka socijalnog rada se i danas bori za ravnopravno mjesto u naučnoj zajednici koju čini oko 2.000 pojedinačnih naučnih disciplina koje su klasifikovane u više grupa, sa nizom područja unutra njih (Peličić, Bokan, Dobrović i Bokan 2016). U mnogim državama nauka socijalnog rada je relativno kasno uvrštena u zvaničnu klasifikaciju nauka.

Primjera radi, u Hrvatskoj je socijalni rad priznat kao naučna disciplina 2001. godine, kada je uvršten u popis naučnih disciplina (Pravilnik o utvrđivanju znanstvenih područja, NN, 135/97, 8/00 i 30/00), a 2002. godine, odlukom Senata Sveučilišta, odobren je poslijediplomski studij iz teorije i metodologije socijalnog rada čime je socijalni rad ravnopravno uvršten među naučne discipline na Sveučilištu u Zagrebu (Knežević 2013). U Velikoj Britaniji, zemlji sa puno dužom tradicijom prakse socijalnog rada, socijalni rad je uvršten u zajednicu naučnih disciplina tek 2005. godine odlukom Ekonomskog i socijalnog istraživačkog savjeta Velike Britanije (McLaughlin 2009, prema Knežević 2013). Prema Pravilniku o naučnim i umjetničkim oblastima, poljima i užim oblastima Republike Srpske, koji je objavljen

2009. godine (Službeni glasnik RS, broj 22), socijalni rad je razvrstan u naučno polje sociologije u okviru naučne oblasti društvenih nauka.

Rasprave o tome da li je socijalni rad naučna disciplina, vode se u vezi s tim u kojoj mjeri su u nauci socijalnog rada razvijeni konstitutivni elementi nauke. Manje razvijene nauke, u koje spada i nauka socijalnog rada, mogu da sadrže i manji broj konstitutivnih elemenata, koji se mogu redukovati na predmet, teorije, jezik i metode (Sakan 2011). Posebno treba izdvojiti teorijski i metodološki fundus socijalnog rada, budući da izgrađenost teorija i metoda predstavlja naučni osnov za djelotvornu praksu socijalnog rada.

O značaju teorija u praksi socijalnog rada govori tvrdnja po kojoj je „teorijski utemeljena praksa neophodna, kako bi se izbjegla improvizacija i neuspjeh“ (Milosavljević 2009). Slično je iskazano u tvrdnji da „teorije socijalnom radniku pokazuju pravac djelovanja, omogućavaju razumijevanje i upućuju ga na pravilan izbor odgovarajućih metoda“ (Howe 1997), a sve to koncizno je rečeno u iskazu da je teorija misao za praksu (Payne 2001). Tome u prilog ide i savremena međunarodna definicija socijalnog rada koja glasi: „Socijalni rad je na praksi bazirana profesija i akademska disciplina koja promovise socijalne promjene i razvoj, socijalnu koheziju, kao i osnaživanje i oslobođenje ljudi. Središnji principi socijalnog rada su socijalna pravda, ljudska prava, kolektivna odgovornost i uvažavanje različitosti. Zasnovan na teorijama socijalnog rada, društvenih nauka, opštjeljudskom i autohtonom znanju, socijalni rad angažuje ljude i strukture da se usmjere ka životnim izazovima i povećanju blagostanja“ (IFSW 2014, prema Milosavljević, Petrović 2017: 28).

Očito je da se smisao teorije i nauke vidi u njenoj snazi da praksu socijalnog rada učini djelotvornom. Na djelu je pragmatizam, shvaćen kao imperativ da naučna saznanja imaju svoju svrhu u pozitivnoj promjeni socijalne situacije. Potkrepljujući tvrdnju da su naučno utemeljena znanja presudna za djelotvornu praksu, navodimo definiciju po kojoj „socijalni rad obuhvata široku skalu organizovanih aktivnosti (istraživanje, praćenje, otkrivanje, ispitivanje slučajeva ili problema; planiranje i organizovanje socijalnih akcija i aktivnosti; socijalna podrška, pomoć, zastupanje i posredovanje; evaluacija i supervizija itd.), koje preduzimaju profesionalci preko različitih društvenih službi ili institucija ili dobrovoljci, spontano ili organizovani u različitim udruženjima ili organizacijama, radi predupređenja životnih teškoća ili prevazilaženja nepovoljnih posljedica socijalnih rizika ili slučajeva, koji nepovoljno pogađaju neke pojedince, porodice, druge društvene grupe ili skupine“ (Milosavljević, Petrović 2017: 29). Da je misao o naučnoj utemeljenosti profesije socijalnog rada odavno prisutna u geografski bliskom akademskom okruženju,

potvrđuju sljedeća dva navoda: “Socijalni rad u smislu praktične aktivnosti iziskuje svoje naučno zasnivanje putem integracije naučnih saznanja ali i putem konstituisanja posebne sopstvene naučne discipline“ (Nedeljković 1982: 35); „Osim teorijskih aspekata, nauka o socijalnom radu implicira svoj praktički, primijenjeni dio. Naučne spoznaje (teorijske) o ljudskim potrebama u zajednici (općim, zajedničkim, ličnim) pretače u projekte za pomoć pojedincima i grupama koji nisu u stanju sami zadovoljiti svoje fundamentalne potrebe, te zahtijevaju intervencije zajednice i profesionalnog socijalnog rada“ (Martinović 1987: 11). Uprkos tome što se i danas raspravlja o tome je li socijalni rad nauka, nema sumnje da profesija socijalnog rada koristi nauku koja je ključna za djelotvornu praksu, te da treba promišljati o tome kako pripremati nadolazeći naraštaj socijalnih radnika kako bi djelovali u svom punom potencijalu u sadašnjem transdisciplinarnom svijetu nauke (Gehlert 2015).

Poput teorija socijalnog rada, tako i metode socijalnog rada imaju krucijalni značaj za nauku i praksu socijalnog rada. „Naučna metoda je, pre svega, sredstvo otkrivanja i utvrđivanja naučne istine. Ona je, dakle, naučno utemeljen i na posebnim principima i zahtevima definisan način stvaranja i vrednovanja naučnih znanja. Samim tim, očigledno je da se naučna metoda ne može vezivati jedino za istraživački deo nauke, već i za analizu, klasifikovanje i proveru naučnih činjenica i utvrđenih opštih pravilnosti i zakonitosti, koje postoje u oblasti pojava koje čine predmet date nauke“ (Milosavljević 2009: 111). Savremeni trend nalaže društvenim nauka da svoja teorijsko-metodološka znanja verifikuju u praksi. Stoga je teorijska i metodološka osposobljenost profesionalaca polazište uspješne prakse socijalnog rada. Jedan od problema sa kojim se suočava nauka socijalnog rada je njena neizgrađenost, što se manifestuje kroz pluralizam teorija, metodološku neautentičnost i pozitivizam. Drugi problem je što se u praksi socijalnog rada nedovoljno primjenjuju naučna saznanja. Transfer znanja nauke socijalnog rada u praksu socijalnog rada može biti efikasan ukoliko studenti socijalnog rada steknu adekvatna (u ovom slučaju praktično primjenjiva) znanja. Otuda pitanje da li akademsko obrazovanje produkuje osposobljene kadrove, odnosno da li kroz proces obrazovanja budući profesionalci usvajaju adekvatan nivo naučnih znanja.

Korištenjem pojma “osposobljenost” naglašava se distinkcija u odnosu na pojam kompetentnosti. To će reći da se ovaj rad ne bavi dimenzijama kompetencija budućih profesionalaca, nego dimenzijama njihove osposobljenosti, odnosno nivoom teorijsko-metodološkog znanja koje su stekli tokom fakultetskog obrazovanja. Inače, u poimanju kompetencija i kompetentnost postoje dva gledišta. Po jednom, radi se o sinonimima, a po drugom, riječ je o različitim, iako povezanim pojmovima. U biti,

kompetentnost podrazumijeva umiješno obavljanje nekog posla u odnosu na postavljene standarde, tj. specifikaciju znanja i vještina za obavljanje konkretnog posla, dok se kompetencija odnosi na način primjene znanja i vještina na određenom radom mjestu. U oba slučaja uzima se u obzir radni kontekst, po čemu postoji razlika u odnosu na shvatanje osposobljenosti. Osposobljenost je važan temelj za sticanje i razvijanje opštih i specifičnih kompetencija. “Za razliku od znanja i vještina koje se stječu za vrijeme obrazovanja, kompetencije se stječu učenjem za vrijeme konkretnog rada, u stvarnoj radnoj situaciji. Kompetencije se mjere isključivo vezano uz radni kontekst, dok se sposobnosti, stavovi i osobine ličnosti mogu mjeriti neovisno o radnom kontekstu” (Leutar, Žilić 2014: 19-20).

Budući da se u ovom radu ispituje osposobljenost studenata stečena na završetku studija socijalnog rada, te da je u fokusu interesovanja njihova teorijska i metodološka osposobljenost, treba naglasiti da se opravdanost za ovakav pristup nalazi i u nekim odrednicama globalnih standarda obrazovanja za socijalni rad (IASSW i IFSW 2004). Tako se u Standardima o nastavnom planu i terenskoj praksi navodi da treba „osigurati da nastavni plan pomaže studentima socijalnog rada da razvijaju vještine kritičkog mišljenja i naučnog pristupa“ (tačka 3.6.); Standardi za temeljni kurikulum predviđaju da „djelokrug socijalnog rada kao profesije mora biti, između ostalog, znanje o istraživanjima u socijalnom radu i vještine korištenja istraživačkih metoda, uključujući etičku primjenu relevantnih istraživačkih paradigmi i kritičko preispitivanje korištenja istraživanja i različitih izvora znanja o praksi socijalnog rada“ (tačka 4.2.1.). Konačno, u istom dokumentu, Standardi o ciljevima i ishodima programa predviđaju „samoevaluaciju sa ciljem procjene stupnja ostvarivanja programskih ciljeva i očekivanih rezultata“ (tačka 2.9.). U skladu s tim, može se reći da istraživanje prikazano u ovom radu predstavlja jedan vid samoevaluacije studenata o ishodu programskih ciljeva obrazovanja za socijalni rad na Fakulteta političkih nauka u Banja Luci.

2. METODOLOŠKI OKVIR ZA ISPITIVANJE OSPOSOBLJENOSTI STUDENATA SOCIJALNOG RADA ZA PROFESIONALNI RAD

Polazeći od ovih tvrdnji predmet našeg istraživanja je upravo osposobljenost studenata socijalnog rada za profesionalni rad.

Naučni cilj istraživanja je naučna deskripcija koja će pružiti uvid u to li su studenti na Fakultetu političkih nauka na Studijskom programu socijalnog rada u Banja Luci

osposobljeni za uspješno obavljanje profesionalne prakse nakon završetka studija, odnosno da li su usvojili neophodna znanja koja su uslov za budući profesionalni rad. Pod pojmom osposobljenosti podrazumijeva se stepen znanja studenata o teorijama za socijalni rad i teorijama o socijalnom radu; o opštim i posebnim metodama značajnim za praktično djelovanje socijalnih radnika; o etičkim standardima socijalnog rada; o praktičnim profesionalnim vještinama u socijalnom radu, komunikacijskim vještinama, te vještinama i tehnikama socijalnog rada u zajednici.

Praktični cilj istraživanja je da se, na osnovu samoprocjene studenata socijalnog rada, dođe do saznanja o stečenim znanjima iz pojedinih predmeta, odnosno o njihovoj osposobljenosti za primjenu teorija, metoda, vještina i etičkih standarda socijalnog rada u budućoj profesiji. Na osnovu toga može se procjenjivati kvalitet obrazovanja za socijalni rad, a, samim tim, i buduće djelovanje u profesionalnoj praksi.

Hipotetički okvir sastoji se od generalne hipoteze i šest posebnih hipoteza.

Generalna hipoteza glasi: Studenti FPN smatraju da su veoma dobro osposobljeni za primjenu teorija o socijalnom radu i dovoljno osposobljeni za primjenu teorija za socijalni rad, te da su veoma dobro osposobljeni za primjenu metoda, etičkih standarda, vještina i teorijsko-metodskih pristupa u socijalnom radu, pri čemu smatraju da su stekli znatno viši nivo osposobljenosti sticanjem znanja iz predmeta koji pripadaju nauci socijalnog rada u odnosu na predmete koji ne pripadaju nauci socijalnog rada.

Ova hipoteza provjeravana je kroz sljedeće posebne hipoteze:

H 1: Studenti smatraju da su veoma dobro osposobljeni za primjenu teorija o socijalnom radu i dovoljno osposobljeni za primjenu teorija za socijalni rad;

H 2: Studenti smatraju da su veoma dobro osposobljeni za primjenu metoda socijalnog rada;

H 3: Studenti smatraju da su veoma dobro osposobljeni za primjenu etičkih standarda u praksi socijalnog rada;

H 4: Studenti smatraju da su veoma dobro osposobljeni za primjenu svih praktičnih profesionalnih vještina u socijalnom radu, komunikacijskih vještina, te vještina i tehnika socijalnog rada u zajednici;

H 5: Studenti smatraju da su veoma dobro osposobljeni za primjenu teorijsko-metodskih pristupa u socijalnom radu;

H 6: Studenti smatraju da su stekli znatno viši nivo osposobljenosti iz predmeta koji pripadaju nauci socijalnog rada u odnosu na predmete koji ne pripadaju nauci socijalnog rada.

Metode i instrumenti istraživanja odabrani su u skladu sa predmetom i ciljevima istraživanja. Pored opštih i posebnih naučnih metoda, primijenjena je metoda ispitivanja pomoću Likertove skale. Pošto se u ovom istraživanju pod pojmom “osposobljenost” misli na znanja studenata stečena tokom studija socijalnog rada, tvrdnje na petostepenoj skali (“nedovoljno”, “dovoljno”, „dobro”, ”veoma dobro” i „odlično”) su ponuđene za svaki predmet u kurikulumu, te je od ispitanika traženo da svoje znanje stečeno iz pojedinih predmeta procijene od 1 (za nedovoljno) do 5 (za odlično).

Oposobljenost studenata za primjenu teorija o socijalnom radu procijenjena je na osnovu njihovih ocjena o znanju koje su stekli iz predmeta čiji sadržaj objašnjava kako obavljati socijalni rad, a prema zvaničnoj klasifikaciji, pripadaju užoj naučnoj oblasti Teorije i metodologije socijalnog rada.

Oposobljenost studenata za primjenu teorija za socijalni rad procijenjena je na osnovu njihovih ocjena o znanju koje su stekli iz predmeta koji, uglavnom, pripadaju drugim (srodnim) naukama, a čiji sadržaj nudi saznanja o tome kako u praksi socijalnog rada rješavati konkretne probleme korisnika. Tako su u ovoj grupu razvrstani predmeti Uvod u političke nauke, Uvod u sociologiju, Socijalna patologija, Uvod u socijalnu politiku, Socijalna politika, Uporedni sistemi socijalne politike, Osnove psihologije, Razvojna psihologija, Socijalna psihologija, Uvod u pedagogiju, Socijalna pedagogija, Pedagoška resocijalizacija, Osnove prava, Socijalno parvo, Radno parvo, Porodično pravo, Osnove upravnog prava, Upravni postupak i upravni spor, Sociologija porodice, Savremena sociologija.

Ocjena osposobljenosti za primjenu metoda usmjerena je ka otkrivanju metodoloških sposobnosti studenata, odnosno njihove sposobnosti da u budućoj praksi ispolje naučno-istraživački pristup u rješavanju strukturalnih i ličnih problema korisnika. To je u skladu sa prethodno pomenutom tezom o imperativu naučno zasnovane prakse socijalnog rada i shvatanjem socijalnog rada kao bogate lepeze aktivnosti, među kojima je istraživanje neizostavan segment. Otuda se u naslovu ovog članka koristi termin “metodološki”, koji ukazuje na metodologiju (socijalnog rada), a ne termin “metodski”, pod kojim se podrazumijeva primjena “praktičnih” metoda u svakodnevnom radu.

Pritom, odabrane su naučne metode (ispitivanje putem intervjua i ankete, akciona istraživanja, istorija i studija slučaja) svojstvene, kako naučno-istraživačkom, tako i praktičnom socijalnom radu, premda se razlikuju po nekim svojstvima, a prvenstveno s obzirom na krajnju svrhu (priskrblijevanje naučnih rezultata u slučaju naučno-istraživačkog rada, naspram rješavanja konkretnih problema korisnika u praksi socijalnog rada).

Isti pristup primijenjen je u procjeni sposobnosti za primjenu etičkih standarda u socijalnom radu, tj. uzeta je u obzir samoprocjena znanja studenata koje su stekli iz predmeta u kurikulumu u okviru kojih se stiču znanja o etici u socijalnom radu, a za procjenu sposobnosti za primjenu teorijsko-metodskih pristupa u socijalnom radu analizirane su ocjene studenata o stečenom znanju iz predmeta Socijalni rad sa pojedincem i porodicom, Socijalni rad sa grupom, Metode socijalnog rada sa grupom, Socijalni rad u zajednici i Vještine i tehnike socijalnog rada u zajednici, s tim da su dodatno ocjenjivane vještine socijalnog rada u zajednici (prikupljanje sredstava, volonterski menadžment i lobiranje), koje su prijeko potrebene u finansijski oskudnim uslovima rada u socijalnom sektoru.

Uzorak ispitanika obuhvata 100 studenata završne godine socijalnog rada, apsolutno i diplomiranih socijalnih radnika u školskoj 2017/18. godini. *Uzorak* ispitanika je u skladu sa odabranim predmetom istraživanja koje se bavilo osposobljenošću studenata za profesionalni rad, tj. nivoom znanja stečenog za vrijeme obrazovanja, za razliku od kompetencija koje se stiču učenjem u profesionalnom radu. U skladu s tim, uzorak čine ispitanici/studenti koji nemaju radno iskustvo, izuzimajući skromnu praksu, koja se na studijskom programu socijalnog rada obavlja u trajanju od mjesec dana. Pritom, fokus je na njihovim teorijskim i metodološkim znanjima, koja su osnov budućeg pristupa u profesionalnom radu. To će reći da se od profesionalaca, nakon četvorogodišnjeg akademskog obrazovanja, očekuje primjena naučnog znanja koje će im omogućiti problemski pristup u radu, odnosno otkrivanje i rješavanje dubljih uzroka socijalnih problema i osujećenja korisnika socijalnog rada.

Kada je u pitanju struktura uzorka treba istaći da se radi o relativno homogenoj skupini u pogledu pola, starosne dobi i obrazovne predispozicije: svi ispitanici su u uzrastu od 19 do 23 godine, 96% su pripadnice ženskog pola i svi su netom stekli diplomu ili su na završetku studija socijalnog rada.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Osposobljenost studenata za rad na osnovu stečenog teorijskog znanja procijenjena je na način da su studenti ocjenjivali znanje stečeno iz pojedinih predmeta, s tim da su predmeti razvrstani u dvije grupe. U jednoj grupi su bili predmeti koji pružaju teorijska znanja o socijalnom radu, a u drugoj predmeti koji pružaju teorijska znanja za socijalni rad. Polazište za razvrstavanje bilo je shvatanje da teorije o socijalnom radu objašnjavaju samu suštinu socijalnog rada, odnosno, šta je to socijalni rad, te način na koji se treba obavljati socijalni rad, dok teorije za socijalni rad pomažu u

rješavanju konkretnih problema u praksi socijalnog rada (Howe1997). Pejn (2001) govori o istoj podjeli, s tim što teorije o socijalnom radu dodatno razvrstava u teorije o tome šta je socijalni rad i o tome kako obavljati socijalni rad, a teorije za socijalni rad naziva teorijama o klijentovom svijetu, gdje pod klijentovim svijetom podrazumijeva spoljni (porodica, posao, kolege, okruženje...) i unutrašnji (svijest, stavovi, mišljenje). Dakle, ove teorije omogućavaju, kroz upotrebu iskustava i opštih znanja od strane praktičara, definisanje funkcija socijalnog rada, kao i definisanje prirode i svrhe socijalnog rada (Payne 2001).

Rezultati su pokazali da je srednja ocjena znanja studenata iz predmeta koji spadaju u grupu teorija o socijalnom radu (šta je socijalni rad i kako obavljati socijalni rad) 3,3. Srednja ocjena znanja iz predmeta koji spadaju u grupu teorija za socijalni rad (znanja o klijentovom svijetu) je 3,2. Ukoliko se ovi rezultati dovedu u vezu sa prvom posebnom hipotezom, odnosno pretpostavkom da su studenti veoma dobro osposobljeni za primjenu teorija o socijalnom radu, a dovoljno za primjenu teorija za socijalni rad, dolazi se do zaključka da je prva posebna hipoteza opovrgnuta, budući da studenti imaju niža znanja od očekivanih za primjenu teorija o socijalnom radu, a viša znanja od očekivanih za primjenu teorija za socijalni rad.

Osposobljenost studenata za primjenu metoda socijalnog rada analizirana je na osnovu njihove ocjene o stečenim znanjima za primjenu pojedinih metoda u praksi socijalnog rada. Pošlo se od pretpostavke da su studenti veoma dobro osposobljeni za primjenu intervjuja, anketnog ispitivanja, istorije slučaja, studije slučaja i akcionih istraživanja. Rezultati istraživanja su pokazali da su studenti veoma dobro osposobljeni za primjenu intervjuja i anketnog istraživanje, a dobro (srednja ocjena 3) za primjenu istorije slučaja i studije slučaja.

Ukoliko se prikazani rezultati dovedu u vezu sa drugom posebnom hipotezom, zaključak je da je ova hipoteza djelimično potvrđena. Osposobljenost studenata za primjenu intervjuja i anketnog ispitivanja je u skladu sa očekivanim (srednja ocjena 4), dok je ispod očekivanog osposobljenost studenata za primjenu akcionih istraživanja, istorije i studije slučaja (umjesto očekivane vrlo dobre osposobljenosti, studenti su ocijenili da su dobro osposobljeni). Ipak, podatak o dobrom poznavanju akcionih istraživanja je afirmativan, jer daje nadu da će budući socijalni radnici primjenom akcionih istraživanja uticati na promjenu socijalnih situacija korisnika, što je u duhu savremenog shvatanja socijalnog rada. Osposobljenost za primjenu intervjuja i anketnog ispitivanja je dragocjena za efikasnu praksu socijalnog rada u kojoj se, na osnovu kvalitetne analize nastanka problema klijenata, mogu planirati adekvatne mjere i akcije za njihovo rješavanje.

Osposobljenost studenata za primjenu etičkih standarda u praksi socijalnog rada je, prema samoprocjeni studenata, na nešto nižem nivou u odnosu na očekivani. Naime, pošlo se od pretpostavke da su studenti veoma dobro osposobljeni za primjenu etičkih standarda u socijalnom radu, a ocjena studenata za primjenu etičkih standarda u socijalnom radu je 3, čime je i ova posebna hipoteza opovrgnuta.

Osposobljenost studenata za primjenu vještina socijalnog rada procijenjena je na osnovu njihovih ocjena o stečenom znanju za primjenu vještina koje su razvrstane u tri grupe: praktične vještine (savjetovanje, medijacija, zastupanje, supervizija i timski rad); komunikacijske vještine (aktivno slušanje, preoblikovanje, sažimanje i postavljanje otvorenih i zatvorenih pitanja); vještine socijalnog rada u zajednici (prikupljanje sredstava, volonterski menadžment i lobiranje). Istraživanje je pokazalo da su studenti veoma dobro osposobljeni za aktivno slušanje i postavljanje otvorenih i zatvorenih pitanja, odnosno da su njihova znanja najviša iz komunikacijskih vještina socijalnog rada (srednja ocjena 3,5), dok su dobro osposobljeni za primjenu praktičnih vještina i vještina socijalnog rada u zajednici. Dakle, opovrgnuta je polazna pretpostavka da su studenati veoma dobro osposobljeni za primjenu praktičnih profesionalnih vještina, komunikacijskih vještina i vještina socijalnog rada u zajednici.

Osposobljenost studenata za primjenu teorijsko-metodskih pristupa značajna je zbog toga što bi, na osnovu stečenih znanja, budući profesionalci trebalo kompetentno (i ravnopravno) da primjenjuju sva tri pristupa – socijalni rad sa pojedincem, socijalni rad sa grupom i socijalni rad u zajednici. Kao što je poznato, radi se o kompleksu različitih teorija, metoda i vještina u praksi socijalnog rada koje mogu biti korištene u individualnom, grupnom ili socijalnom radu u zajednici. Naravno, preporučuje se komplementarnost njihove primjene, odnosno „kombinovanje“ teorija, metoda i vještina, u skladu sa konkretnim problemima i potrebama korisnika socijalnog rada.

Iako je polazna pretpostavka bila da su studenti veoma dobro osposobljeni za sva tri teorijsko-metodska pristupa, rezultati su pokazali slabije poznavanje socijalnog rada sa grupom i socijalnog rada u zajednici (srednja ocjena 3), čime je opovrgnuta peta posebna hipoteza, a potvrđeno uvriježeno shvatanje, po kome je socijalni rad sa pojedincem distinktivna odrednica profesije socijalnog rada.

U sljedećoj tabeli prikazani su rezultati samoprocjene studenata o znanju koje su stekli iz predmeta u kurikulumu koji su grupisani prema oblastima prikazanim u prethodnom tekstu.

Tabela 1: Procjena studenata o stečenom znanju iz teorija, metoda i vještina socijalnog rada

Vrsta znanja	M	SD
Teorije o socijalnom radu	3,3	0,90
Teorije za socijalni rad	3,2	0,96
Intervju	4,2	0,67
Anketa	4,2	0,59
Akciona istraživanja	3,0	0,76
Istorija slučaja	3,1	0,64
Studija slučaja	3,1	0,64
Etički standardi	3,0	0,62
Praktične vještine	3,2	1,02
Komunikacijske vještine	3,5	0,92
Vještine socijalnog rada u zajednici	3,0	1,13
Socijalni rad s pojedincem	4,1	0,69
Socijalni rad sa grupom	2,9	0,82
Socijalni rad u zajednici	2,8	0,70

Osposobljenost studenata za primjenu znanja koja primarno ne pripadaju nauci socijalnog rada bila je u fokusu istraživanja, s obzirom na to da se nauka socijalnog rada razvijala pod uticajem drugih, razvijenijih društvenih nauka. Indirektno se htjelo saznati da li su u obrazovnom procesu ovi uticaji i dalje snažno prisutni, uz napomenu da su i znanja srodnih nauka i naučnih disciplina neophodna za uspješan profesionalni rad socijalnih radnika. Tokom studija socijalnog rada, studenti pored „primarnih“ znanja (oblast socijalnog rada), stiču znanja i iz predmeta koji pripadaju nauci politikologije, sociologije, prava, pedagogije i psihologije.

U nastavku je ukratko prikazana analiza rezultata istraživanja koja pokazuje procjenu studenata u vezi sa stečenim znanjima iz predmeta koji pripadaju nauci socijalnog rada u odnosu na predmete koji primarno ne pripadaju nauci socijalnog rada. Polazeći od važnosti poznavanja predmeta koji primarno pripadaju samoj nauci socijalnog rada, a koji se izučavaju u okviru različitih oblasti, posebno su analizirana znanja stečena iz predmeta koji pripadaju užim naučnim oblastima socijalnog rada (teorija i metodologije socijalnog rada, socijalna politika, područja socijalnog rada).

Istraživanje je pokazalo da su studenti jednako (dobro) osposobljeni iz predmeta koji pripadaju, kako nauci socijalnog rada, tako i iz predmeta koji ne pripadaju

primarno nauci socijalnog rada. Konkretno, po mišljenju studenata, prosječna ocjena njihove osposobljenosti, na osnovu znanja iz predmeta koji ne pripadaju nauci socijalnog rada (politikologija, sociologija, pravo, psihologija, pedagogija), je 3,09, dok je prosječna ocjena iz predmeta koji pripadaju nauci socijalnog rada približna i iznosi 3,15. Time je opovrgnuta pretpostavka da su studenti stekli znatno viši nivo osposobljenosti iz predmeta koji pripadaju nauci socijalnog rada u odnosu na predmete koji ne pripadaju nauci socijalnog rada.

Tabela 2: Procjena studenata o stečenom znanju iz oblasti nauke socijalnog rada i drugih nauka

Izvor znanja	M	SD
Predmeti kurikulumuma koji pripadaju nauci socijalnog rada	3,15	0,88
Predmeti koji pripadaju drugim naukama (politikologija, sociologija, pravo, psihologija, pedagogija)	3,09	0,87

Studenti su procijenili da su najviši nivo znanja za praksu socijalnog rada stekli iz predmeta koji pripadaju pravnim naukama (prosječna ocjena 3,8), zatim iz predmeta koji pripadaju psihologiji i pedagogiji (prosječna ocjena 3,3), iz predmeta koji pripadaju sociologiji (prosječna ocjena 3,0), a smatraju da najmanji nivo znanja imaju iz predmeta koji pripadaju politikologiji (2).

Kada su u pitanju znanja iz oblasti nauke socijalnog rada studenti procjenjuju da posjeduju najviši stepen osposobljenosti na osnovu znanja stečenog iz predmeta koji pripadaju užoj naučnoj oblasti Teorije i metodologija socijalnog rada (prosječna ocjena 3,5), zatim iz predmeta koji pripadaju užoj naučnoj oblasti Područja socijalnog rada (prosječna ocjena 3,2), a onda iz predmeta koji pripadaju užoj naučnoj oblasti Socijalna politika (2,7). Dodatnim istraživanjem trebalo bi utvrditi koji faktori utiču na različit nivo osposobljenosti (npr. lični afiniteti studenata, obim i složenost nastavnog gradiva, zainteresovanost studenata s obzirom na procjenu značaja pojedinih predmeta za profesiju socijalnog rada, način predavanja itd.). U svakom slučaju, činjenica da studenti smatraju da su veoma dobro ovladali znanjima iz teorije i metodologije socijalnog rada daje nadu za bolju teorijsku i metodološku utemeljenost profesije, što je može učiniti respektabilnijom. Naravno, pod uslovom da u budućoj praksi diplomirani socijalni radnici valjano povezuju teoriju i praksu, rukovodeći se principom komplementarne primjene teorija i metoda.

ZAKLJUČAK

Sažimanjem rezultata istraživanja dolazi se do zaključka da nije potvrđena generalna hipoteza, po kojoj su studenti socijalnog rada veoma dobro osposobljeni za primjenu teorija, metoda, vještina, etičkih standarda i teorijsko-metodskih pristupa socijalnog rada, te da su stekli znatno viši nivo osposobljenosti sticanjem znanja iz predmeta koji pripadaju nauci socijalnog rada u odnosu na predmete koji ne pripadaju nauci socijalnog rada. Po mišljenju studenata, tokom studija stekli su nešto niži stepen ukupnog znanja (srednja ocjena 3) u odnosu na očekivani nivo (vrlo dobar). Zanimljivo je da je sličan rezultat pokazalo istraživanje koje je 2003. godine provedeno na Studijskom programu socijalnog rada u Zagrebu u kome su studenti na kraju obrazovanja vršili opsežnu (samo)evaluaciju cijelog nastavnog programa pomoću upitnika koji je omogućio da studenti procijene sve predmeta od prve do četvrte godine. Analiza odgovora 115 ispitanika (redovni studenti završne godine studija) pokazala je da se studenti na završetku studija osjećaju tek osrednje pripremljeni za svoju buduću profesiju (Ajduković 2003).

Istraživanje prikazano u ovom članku pokazuje da su studenti jednako osposobljeni za primjenu teorija o socijalnom radu i teorija za socijalni rad, te da procjenjuju kako vrlo dobro vladaju znanjima iz oblasti teorije i metodologije socijalnog rada, što ih kvalifikuje za obavljanje teorijski zasnovane prakse. Drugim riječima, očekivati je da će pronalaziti naučno utemeljene načine za rješavanje konkretnih problema korisnika. Jedan od uslova jeste da se, pored socijalnog rada s pojedincem, više primjenjuje socijalni rad sa grupom i socijalni rad u zajednici. Stoga je od presudne važnosti unapređenje znanja studenata o prednostima rada sa grupom i rada u organizovanju zajednice

Kada su u pitanju metode socijalnog rada, pokazalo se da su studenti veoma dobro osposobljeni za primjenu intervjua i anketnog ispitivanja, te da dobro vladaju metodama akcionog istraživanja, istorije i studije slučaja. Solidno poznavanje principa akcionih istraživanja je dobra polazna osnova za dalje osposobljavanje za njihovu primjenu, a to u velikoj mjeri zavisi od spremnosti profesionalaca da ih koriste u konkretnim životnim situacijama. Pošto je glavna svrha akcionih istraživanja promjena socijalne situacije, postoji nada da će akcijsko-integrativni socijalni rad potisnuti tradicionalni i birokratizovani tip prakse.

Od velike važnosti je osposobljavanje za vještine medijacija, zastupanja i timskog rada, koje su srž savremenog pristupa u socijalnom radu. Po prirodi svog posla, socijalni radnici su veoma često u situaciji da posreduju u različitim sukobima ili da

zastupaju interese korisnika i sopstvene profesije, dok kompleksnost socijalnih potreba i problema zahtijeva timski pristup stručnih radnika. Nedovoljna zastupljenost psihološkog savjetovanja upućuje na potrebu (do)edukacije socijalnih radnika, kako bi se osposobili za djelotvoran psihosocijalni rad. Istovremeno, težina njihovog posla i rizik profesionalnog sagorijevanja nalažu primjenu supervizije, a posebno one koja ima pomažuće-podržavajuću funkciju. Zbog hroničnog nedostatka novčanih sredstava u socijalnom sektoru, budući profesionalci moraju se “naoružati” vještinama prikupljanja sredstava, volonterskog menadžmenta i lobiranja.

Zanimljiv je podatak da studenati procjenjuju da su, u odnosu na sve ostale predmete i naučne discipline, njihova znanja najbolja iz predmeta koji pripadaju pravnoj nauci. Naime, smatraju da su veoma dobro osposobljeni za primjenu znanja iz socijalnog prava, radnog prava, porodičnog prava, osnova upravnog postupka, te upravnog postupka i spora. Ovo je važno sa stanovišta legalnog postupanja i ostvarenja prava korisnika, koja su garantovana zakonima i podzakonskim aktima iz oblasti socijalne, porodične i dječije zaštite. Međutim, to ne bi trebalo da utiče na kvalitet usluga i pomoći socijalnog rada, niti da profesiju socijalnog rada suzi na administrativno-birokratku praksu. U vezi s tim, u obrazovnom procesu treba više pažnje posvetiti usvajanju metoda, vještina i etičkih standarda socijalnog rada, s ciljem da u radu s korisnicima dominiraju principi istinski humanističkog socijalnog rada, a posebno dezobjektivizacija, oslobođenje, pravičnost, kreativnost i imaginacija.

LITERATURA

1. Ajduković, Marina (2001), "Poslijediplomsko obrazovanje – pretpostavka razvoja socijalnog rada u 21. Stoljeću", *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada* 8 (2001), 2, str. 135-152.
2. Ajduković, Marina (2003), "Mišljenja studenata socijalnog rada o obrazovnom programu", *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada*. 10 (2003), 1, str. 89-102.
3. Gehlert, Sarah (2015), "Social Work and Science", *Research on Social Work Practice* 2015, 1-6.
4. Howe, David (1997), *Uvod u teoriju socijalnog rada*, Naučno-istraživački centar za socijalni rad i socijalnu politiku FPN, Beograd
5. Knežević, Mladen (2009), "Sociološka škola – iskustva socijalnog rada za sociologiju i sociološka teorija za socijalni rad", *Ljetopis socijalnog rada*, 16 (1), Zagreb, str. 5-28.
6. Knežević, Mladen, Ana Miljenović, Vanja Branica (2013), *Teorija socijalnog rada*, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Zavod za socijalni rad, Zagreb
7. Leutar, Zdravka, Marija Žilić (2014), "Zadovoljstvo studijem i samoprocjena kompetentnosti u struci studenata socijalnog rada u Mostaru i Zagrebu", *Socijalne teme*, Vol. 1 No. 1. str. 9-38.
8. Martinović, Milan (1987), *Znanstvene osnove socijalnog rada*, Narodne novine, Zagreb
9. Milosavljević, Milosav (2009), *Osnove nauke socijalnog rada*, Filozofski fakultet, Banja Luka
10. Milosavljević, Milosav (2012), *Socijalna istraživanja*, Službeni glasnik, Beograd
11. Milosavljević, Milosav, Jagoda Petrović (2017), *Uvod u socijalni rad*, Fakultet političkih nauka, Banja Luka
12. Nedeljković, Yves-Rastimir (1982), *Socijalni rad*, Fakultet političkih nauka, Beograd
13. Payne, Malcolm (2001), *Savremena teorija socijalnog rada*, Filozofski fakultet, Banja Luka
14. Peličić, Damir, Darijo Bokan, Dragica Dobrović, Dalibor Bokan (2016), *Klasifikacija nauke*, Beograd, *Sestrinska reč*, Vol. 20, br. 73, str. 18-21.
15. Pravilnik o naučnim i umjetničkim oblastima, poljima i užim oblastima Republike Srpske. (2009), *Službeni glasnik RS*, broj 22

16. Pravilnik o utvrđivanju znanstvenih područja (1997, 2000) , Narodne novine, 135/97, 8/00 i 30/00, Zagreb
17. Sakan, Momčilo (2011), "Izgrađenost konstitutivnih elemenata nauka odbrane", *Vojno delo*, Vol. 63, br. 2, str. 29-45
18. Žegarac, Nevenka i dr. (2018), *Opšti standardi i kompetencije za obrazovanje socijalnih radnika*, http://projects.tempus.ac.rs/attachments/project_resource/1449/3366_standardi_i_kompetencije_za_obrazovanje_socijalnih_radnika_dokument_za_raspravu.pdf; pristupljeno 25. 07. 2018.
19. International Association of Schools of Social Work and International Federation of Social Workers (2004), *Global Standards for Social Work Education and Training*. IASSW and IFSW, http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_65044-3.pdf, pristupljeno 25. 07. 2018.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL KNOWLEDGE IN PRACTICE OF SOCIAL WORK

Summary:

Social work, a scientific, professional and educational activity „encourages social changes, development, social cohesion, empowerment and liberation of people“ (IFSW, 2014). Pragmatism, expressed in this definition, is a request for the science of social work to efficiently remove social problems and social deviations, such as poverty, unemployment, social exclusion, (re)intergration of migrants, alcoholism, juvenile delinquency, violence, etc.

One of the problems comes from insufficiently developed science of social work, which is characterised by pluralism of theories, methodological inauthenticity and positivism. Other problem is that in practice of social work scientific knowledge is not enough used. This kind of approach marginalizes the profession of social work. Minor allocations in social protection sector contribute to this also. Finally, the question arises: „Does the academic education produce qualified cadres?“.

Theoretical – methodical qualification of social work’s students for future work is a research subject which is conducted on a specimen of 100 examinees, advanced university students and attendants of master study of the Faculty of political science in Banja Luka. By the scale of Lickert’s type, opinions of students about qualification for application social work’s theories, theoretical-methodical approach, ethical standards, methods and skills of social work have been examined. The results showed that students consider that they are well qualified for application of social work’s theories and the theories for social work; that they are less qualified for social work in community and with group in comparison with social work with an individual; that they are very good qualified for application of interviews and

surveys in comparison with methods that contribute to modernization of social work's profession (history of the case and studies of the case, action research); that they have good knowledge about ethical principles of social work; that their knowledge about application of communication skills are bigger in comparison of practical skills (consulting, mediation, representation, supervision, team work) and skills of social work in community (fundraising, volunteer management, lobbying).

General conclusion is: the application of theories and methods in practice (re)affirm the science of social work, and the profession of social work makes efficient in fight for the general well-being.

Key words: theories; methods; science of social work; profession of social work; education for social work.

Adresa autora

Authors' address

Jagoda Petrović

Maja Pekić

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci

jagoda.petrovic@fpn.unibl.org

redheadbass@gmail.com

